

ไร่ข้าวสาคูผสม

กรมส่งเสริมการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เอกสารคำแนะนำที่ 1/2560

ไร่สวนผสม

พิมพ์ครั้งที่ 3 : (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2543) จำนวน 5,000 เล่ม กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560

จัดพิมพ์ : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

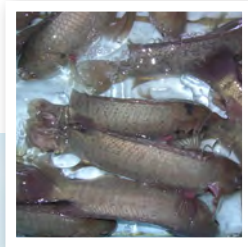
พิมพ์ที่ : บริษัท นิวธรรมดาการพิมพ์ (ประเทศไทย) จำกัด

ไร่ข้าวสางผสม

กรมส่งเสริมการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คำนำ

เอกสารคำแนะนำความรู้ทางการเกษตร เรื่อง **ไร่นาสวนผสม** จัดทำขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสม และเป็นแนวทางในการขยายผลแนวความคิดไปสู่ภาคปฏิบัติ ในไร่นาของเกษตรกร ดังนั้น เนื้อหาในเอกสารคำแนะนำเล่มนี้ จึงประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของการทำไร่นาสวนผสม ปัจจัย ในการพิจารณารูปแบบการทำไร่นาสวนผสม การปรับเปลี่ยนสภาพ พื้นที่นามาเป็นไร่นาสวนผสมในสภาพพื้นที่ต่าง ๆ เช่น พื้นที่ลุ่ม พื้นที่ดอน ตัวอย่างของเกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการประกอบการตัดสินใจ ของเกษตรกรในการทำไร่นาสวนผสมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กรมส่งเสริมการเกษตร หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารเล่มนี้ คงเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อย หากได้นำไปศึกษาและปฏิบัติ ให้บังเกิดผลในไร่นา นอกจากนี้หากมีปัญหาและข้อเสนอแนะ ประการใดสามารถขอคำแนะนำได้ที่ศูนย์เรียนรู้การเพิ่ม ประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรจังหวัดทุกจังหวัด และกรมส่งเสริมการเกษตร ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900 โทรศัพท์ 0 2940 6055

กรมส่งเสริมการเกษตร

2560

สารบัญ

หน้า

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์	1
ประโยชน์จากการทำไร่นาสวนผสม	4
ปัจจัยที่สำคัญในการทำไร่นาสวนผสม	8
การพิจารณารูปแบบการทำไร่นาสวนผสม	9
การปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่นามาเป็นไร่นาสวนผสม (สภาพพื้นที่ลุ่ม)	17
การปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่นามาเป็นไร่นาสวนผสม (สภาพพื้นที่ดอน)	20
กรณีตัวอย่างเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตร รูปแบบไร่นาสวนผสม	23
บรรณานุกรม	28

ไร่สวนผสม

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์

การเกษตรของไทยในอดีตเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ โดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงไม่ประสบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร มีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากรและเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศ จึงทำให้การทำการเกษตรในปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติ การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาดซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ จากปัญหาดังกล่าวการทำไร่สวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติและความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต โดยการทำการเกษตรหลาย ๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพการเกษตรต่อไป

ไร่นาสวนผสม เป็นการทำกิจกรรมการเกษตรหลาย ๆ อย่าง (ตั้งแต่ 2 อย่าง) เพื่อตอบสนองต่อการบริโภคและลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตและภัยธรรมชาติ ซึ่งกิจกรรมการเกษตรไม่จำเป็นต้องเกื้อกูลกัน เช่น การเลี้ยงไก่สุกร รวมกับการปลูกพืช การปลูกโกโก้แซมในสวนมะพร้าว การเลี้ยงปลาในร่องสวนไม้ผลหรือสวนผัก หรืออาจจะมีการเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมการผลิต โดยนำเศษเหลือของกิจกรรมหนึ่งไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับอีกกิจกรรมหนึ่ง เช่น เศษพืชผักเป็นอาหารสุกร มูลสุกรเป็นอาหารปลา น้ำจากบ่อปลานำไปรดพืชผัก เป็นต้น ลักษณะการทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่างเช่นนี้ เกษตรกรจะมีรายได้จากผลผลิตที่หลากหลาย มีการกระจายการใช้แรงงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดทั้งปี มีความรักและผูกพันกับไร่นา มีความภาคภูมิใจในผลงานและผลผลิตของตนเอง ไม่อยากทิ้งไร่นาไปที่อื่น เกษตรกรมีรายได้ตลอดปีและลดค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้ออาหาร เช่น ผัก ผลไม้ และแหล่งอาหารโปรตีน เช่น ปลา ไก่ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ ของการทำไร่นาสวนผสม

1

เพื่อเพิ่มรายได้ต่อครัวเรือนของเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง
จากกิจกรรมการปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิด หรือ
จากการผสมผสานกิจกรรมทั้งพืช สัตว์ ประมง

2

เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรที่ดิน
ทุน แรงงาน อย่างมีประสิทธิภาพ

3

เพื่อลดความเสี่ยงในการดำเนินกิจกรรมการเกษตรจากภัยธรรมชาติ
และความผันผวนของราคาผลผลิตเพื่อให้เกษตรกรสามารถตัดสินใจ
เลือกกิจกรรมการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด
และความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

4

เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรประกอบอาชีพตามวิชาการเกษตรแผนใหม่
ทั้งด้านการผลิตและการจำหน่าย โดยยึดหลักปรับปรุงคุณภาพผลผลิต
ลดต้นทุนการผลิตต่อหน่วย มีรายได้ต่อเนื่องและกำไรสูงสุด

5

เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักวางแผนและงบประมาณการผลิต
รวมทั้งจัดบันทึกและทำบัญชีไร่เนา

ประโยชน์จากการทำไร่นาสวนผสม

1. เพื่อเพิ่มระดับรายได้ และมีรายได้รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน รายปี

- **รายได้รายวัน** ได้แก่ กิจกรรมพืชผัก (ผักกินใบ ผักบุ้ง ผักกระเฉด ตะไคร้ ชিং ข่า กะเพรา เป็นต้น) กิจกรรมสัตว์ (ไก่ และเป็ดไข่ และการเลี้ยงโคนม)
- **รายได้รายสัปดาห์** ได้แก่ ไม้ดอกไม้ประดับ ผักบางชนิด (ชะอม กระถิน ผักกินใบ)
- **รายได้รายเดือน** หรือตามฤดูกาลผลิต 2 – 4 เดือน กิจกรรมการปลูกพืชผัก ทำนา ทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่เนื้อ เป็ด และสุกร ตลอดจนการเลี้ยงปลาและกบ
- **รายได้รายปี** เป็นประจำทุกปี ส่วนใหญ่เป็นไม้ผลและไม้ยืนต้น พืชไร่อายุยาว (สับปะรด มันสำปะหลัง) การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ (โคเนื้อ สุกรขุน)

2. เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และการตลาดที่แปรปรวน

เนื่องจากกิจกรรมด้านไร่นาสวนผสมมีความหลากหลายของกิจกรรม การเกษตรจึงทำให้เกิดความหลากหลายด้านชีวภาพ อายุการเก็บเกี่ยวและผลผลิต ที่ออกจำหน่ายมีความแตกต่างกันและสามารถช่วยลดการระบาดของโรคและ ศัตรูพืชลงได้ตลอดจนในบางครั้งราคาผลผลิตบางชนิดตกต่ำแต่บางชนิดราคาสูง หรือให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า

3. เพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกให้น้อยลง โดยพึ่งพาทรัพยากรในไร่นามากขึ้น

ในระบบการผลิตไร่นาสวนผสมมีความหลากหลาย กิจกรรมการเกษตรสามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นา หรือกิจกรรมการเกษตรในไร่นาได้มากขึ้น เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด มูลสัตว์เป็นอาหารปลา ก๊าซชีวภาพ การใช้ปัจจัยการผลิต บางชนิดร่วมกัน เช่น ด้านแรงงานการดูแลรักษา ด้านเครื่องมืออุปกรณ์ การผลิต ด้านปุ๋ยและธาตุอาหารเสริม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทดแทนการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกที่มากและเกินขอบเขต ซึ่งจะส่งผลต่อ สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระบบการผลิต

4. กิจกรรมหลากหลายมีทั้งกิจกรรมเพิ่มรายได้ มีอาหารไว้บริโภคและใช้สอยในครัวเรือน

กิจกรรมการเกษตรในไร่นาสวนผสมอาจจะมีทั้งพืช สัตว์ และประมง หรืออาจจะมีพืชกับสัตว์ หรือกลุ่มของพืชอายุสั้นกับอายุยาวขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ และวัตถุประสงค์ของเกษตรกร สำหรับกลุ่มกิจกรรม สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

4.1 กลุ่มกิจกรรมเพิ่มรายได้ (เน้นด้านเศรษฐกิจ) ได้แก่ ไม้ผล พืชผักเศรษฐกิจ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชไร่เศรษฐกิจ (ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วเขียว เป็นต้น) ข้าวมีคุณภาพดี เช่น ข้าวขาวมะลิ 105 ข้าวญี่ปุ่น เป็นต้น นอกจากนี้ มีสัตว์บกและสัตว์น้ำเศรษฐกิจ (โคนม สุกร ไก่ไข่ ไก่เนื้อ กบ นกกระทา ปลาดุก ปลาสลิด ปลากระพงขาวในกระชัง)

4.2 กลุ่มกิจกรรมด้านอาหาร ได้แก่ กิจกรรมข้าวนาปี พืชอาหารสัตว์ บางชนิด (ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง) พืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร ไม้ผล ไม้ยืนต้นบางชนิด (กล้วย มะละกอ มะพร้าว ฝรั่ง เป็นต้น) การเลี้ยงปลาน้ำจืด ในสระน้ำขนาดเล็กในไร่นา (ปลาไน ปลานิล ปลาตะเพียน ปลาช่อน และปลาดุก) นอกจากนี้ สัตว์ปีกโดยเฉพาะไก่เนื้อ ไก่พันธุ์พื้นเมือง ไก่ไข่ และเป็ดไข่

4.3 กิจกรรมด้านการใช้สอย เช่น การปลูกไผ่รวก ไผ่สีสุก สะเดาเทียม กระถินณรงค์ กล้วย (ใบตอง) เป็นต้น

4.4 กิจกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสมหรือตามจุดประสงค์ของ ระบบการผลิต เช่น การปลูกพืชแนวกันลม ได้แก่ กระถิน ยูคาลิปตัส สะเดาเทียม ไม้ต่าง ๆ

5. ในระยะยาว สร้างความสมดุลทางธรรมชาติทำให้ สภาพแวดล้อมทางระบบนิเวศของไร่นาและชุมชนเกษตรดีขึ้น

เนื่องจากในระบบการผลิตรูปแบบไร่นาสวนผสมของประเทศไทย เกษตรกรนิยมปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ในระบบการผลิตควบคู่กับการทำนาและ เลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นกิจกรรมการเกษตรที่สร้างโอกาสด้านการตลาดแก่เกษตรกร ดังนั้น การมีไม้ผลไม้ยืนต้น เป็นการสร้างความร่มรื่น รักษาความชื้นในระบบ การผลิตของไร่นา การใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุการเกษตร โดยการ หมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาและพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกน้อยลง จะทำให้ระบบนิเวศเกษตรดีขึ้น

ปัจจัยที่สำคัญในการทำไร่นาสวนผสม

1. ที่ดิน

เกษตรกรควรมีที่ดินเป็นของตนเองมากกว่าการเช่าเพราะการทำไร่นาสวนผสมมีการปลูกไม้ผล ซึ่งต้องใช้เวลาานานกว่าจะได้ผลผลิตความอุดมสมบูรณ์ของดินก็มีส่วนสำคัญในการเลือกกิจกรรม แต่ความอุดมสมบูรณ์ของดินสามารถปรับปรุงได้

2. แรงงาน

เกษตรกรควรใช้แรงงานในครอบครัวอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ เช่น การกระจายการใช้แรงงานตลอดปี การใช้แรงงานให้เหมาะสมกับวิทยาการแผนใหม่และวิทยาการพื้นบ้านให้ผสมกลมกลืนกันไป การใช้แรงงานผสมผสานหรือทดแทนกันระหว่างแรงงานคน แรงงานสัตว์ และเครื่องทุ่นแรง

3. ทุน

เกษตรกรต้องมีการใช้ทุนในรูปแบบของเงินสดโดยการซื้อปัจจัยการผลิตเท่าที่จำเป็นซึ่งเป็นการเริ่มต้นจากเล็กไปหาใหญ่ มีการหมุนเวียนการใช้ปัจจัยการผลิตจะช่วยลดต้นทุนการผลิตได้

4. การจัดการ

เกษตรกรต้องมีลักษณะการเป็นผู้จัดการมีหน้าที่ในการพิจารณาตัดสินใจในระบบการผลิตในไร่นา เช่น จะผลิตอะไร พืชหรือสัตว์หรือประมง จะผลิตที่ไหน จะผลิตโดยวิธีใด (ผลิตอย่างไร) จะผลิตจำนวนเท่าไร จะผลิตเมื่อไร จะผลิต (ซื้อและขาย) กับใครที่ไหน และ หมั่นค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ ติดตามความเคลื่อนไหวของภาวะตลาดและราคาเพื่อลดความเสี่ยง ถ้าเกษตรกรมีการวางแผนและงบประมาณอย่างดีจะก่อให้เกิดผลตอบแทน กำไรสูงสุด

การพิจารณารูปแบบการทำไร่นาสวนผสม

ด้านพื้นที่

1. เกษตรกรแบ่งพื้นที่บางส่วนมาจัดทำไร่นาสวนผสมซึ่งในระยะแรก รายได้ที่เกิดจากการทำไร่นาสวนผสม ยังมีรายได้ไม่มากนัก จะมีรายได้จากบางส่วนของกิจกรรมเท่านั้น เช่น พืชผัก พืชไร่ ไม้ดอกไม้ประดับ สัตว์และประมง
2. ในกรณีสภาพพื้นที่ลุ่มหรือพื้นที่ทำนาเดิม หากเกษตรกรคิดจะปลูกไม้ผลควรที่จะยกร่องไม้ผลและมีคันดินล้อมรอบแปลงไม้ผล เนื่องจากในฤดูฝนจะมีน้ำมาก อาจจะทำมแปลงทำให้เกิดความเสียหายได้
3. ในกรณีสภาพพื้นที่ค่อนข้างลุ่มมากมีน้ำท่วมเป็นประจำเกษตรกรอาจจะขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลา หรือทำนาบัว นาผักบุ้ง นาผักกระเฉด เป็นต้น
4. สำหรับพื้นที่ตอนในการทำสวนไม้ผลควรมีสภาพพื้นที่ที่มีความลาดชันไม่เกิน 30% สภาพดินมีหน้าดินลึกกว่า 1 เมตร และดินชั้นล่างต้องไม่เป็นดินดานแข็งหรือศิลาแลง
5. ในกรณีที่สภาพดินที่มีปัญหา เช่น ดินเค็ม ดินเปรี้ยวและดินที่มีปัญหาอื่น ๆ ควรดำเนินการปรับปรุงดินเหล่านี้เสียก่อน โดยวิธีการทางวิชาการ เช่น การเพิ่มวัสดุลงไปในดิน (ปุณขาว ปุณมาร์ล แกลบ เป็นต้น) การใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ยพืชสด การปลูกพืชหมุนเวียนบำรุงดิน เป็นต้น

ด้านแหล่งน้ำ

1. ควรมีสระน้ำ คูคลอง ร่องน้ำ หรือแหล่งน้ำ ระดับไร่นาเสริมในฤดูแล้ง ประมาณ 30% ของพื้นที่ โดยประมาณการไว้ว่าพื้นที่การเกษตร 1 ไร่ มีความต้องการน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตร เช่น พื้นที่การเกษตร 10 ไร่ ควรมีแหล่งน้ำ ซึ่งสามารถมีความจุของน้ำประมาณ 10,000 ลูกบาศก์เมตร

2. บ่อน้ำบาดาล เพื่อใช้ในฤดูแล้งโดยเฉพาะพืชไร่ พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ
3. บ่อปลาเป็นแหล่งอาหารโปรตีนและเพิ่มรายได้ ในฤดูแล้งสามารถอาศัยน้ำในบ่อใช้กับพืชบริเวณขอบบ่อปลา พืชผักสวนครัว เป็นต้น
4. อาศัยน้ำชลประทาน การสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้า เป็นต้น

ด้านการผลิต

1. ในการผลิตทางการเกษตรควรพิจารณากิจกรรมการเกษตร (พืช สัตว์ ประมง) ในเชิงกิจกรรม
  - กิจกรรมที่ทำรายได้ (ด้านเศรษฐกิจ) เช่น ไม้ผล พืชผักเศรษฐกิจ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชไร่ สัตว์และประมง
  - กิจกรรมด้านอาหาร เช่น ข้าว พืชไร่ พืชผักสวนครัว พืชผักสมุนไพรไม้ผลบางชนิด (มะพร้าว กล้วย มะละกอ ฝรั่ง) การเลี้ยงปลา และการเลี้ยงสัตว์ปีก เป็นต้น
  - กิจกรรมด้านใช้สอย เช่น ไร่รวก ไร่สีสุก สะเดาเทียม กระถินเทพา ยูคาลิปตัส สัก เป็นต้น
  - กิจกรรมด้านอื่น ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละฟาร์ม แต่ละพื้นที่
2. กรณีปลูกไม้ผลในช่วงระยะ 1 – 3 ปีแรก ยังไม่ให้ผลผลิตและรายได้เกษตรกรควรปลูกพืชแซมระหว่างแถวในสวนไม้ผล เช่น พืชผัก พืชไร่ ไม้ดอกไม้ประดับหรือไม้ผลบางชนิด เช่น มะละกอ กล้วย เป็นต้น
3. กรณีแปลงไม้ผลพื้นที่ลุ่มจะต้องจัดทำคันดินล้อมรอบแปลงไม้ผลพื้นที่บริเวณดังกล่าวสามารถปลูกมะพร้าวอ่อน กล้วย มะละกอ ฝรั่ง พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น
4. การปลูกไม้ผลบางครั้งสามารถปลูกแบบผสมผสานกันได้ในแปลงเดียวกัน เช่น มะม่วงกับขนุน กระท้อนกับส้มโอ หรือพืชผัก เช่น มะเขือ พริก แตงกวา ถั่วฝักยาว เป็นต้น

5. เกษตรกรควรมีพื้นที่ส่วนหนึ่งสำหรับปรับเปลี่ยนหรือหมุนเวียนเพื่อทำรายได้ ซึ่งเราอาจจะเรียกได้ว่าพื้นที่ทำเงิน หรือพื้นที่ถกฉวยโอกาส ในการปลูกพืชผักเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ กิจกรรมปลูกพืชไร่ กิจกรรมเหล่านี้ควรเป็นกิจกรรมอายุสั้นให้ผลตอบแทนสูง

6. ในระบบการผลิตทางเกษตรที่เกิดขึ้นจริงในไร่นาของเกษตรกร เกษตรกรจะมีพื้นที่ผลิตข้าวไว้บริโภคและจำหน่ายบางส่วนถึงแม้ว่าจะมีกิจกรรมอื่น ๆ ก็ตาม นอกจากนี้ กิจกรรมหนึ่งที่ได้รับการพิจารณา คือเลี้ยงปลาในนาข้าว จุดประสงค์เพื่อเสริมรายได้และมีแหล่งอาหารโปรตีนไว้บริโภค สภาพพื้นที่ที่จะทำการผลิตควรควบคุมระดับน้ำได้และอยู่ใกล้บ้าน

7. บ่อปลาที่จะประกอบเป็นกิจกรรมหนึ่งในไร่นาสวนผสมควรอยู่ใกล้บ้าน การคมนาคมสะดวกสามารถจัดการเรื่องน้ำได้ ลักษณะดินควรเป็นดินเหนียว หรือดินเหนียวปนทราย และสามารถเก็บกักน้ำได้อย่างน้อย 6 – 8 เดือน

8. กิจกรรมด้านการผลิตพืชผักและไม้ดอกไม้ประดับ ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และประมงกิจกรรมเหล่านี้ค่อนข้างจะอาศัยแรงงานมาก และการดูแลเป็นพิเศษจะทำการผลิตมากไม่ได้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านแรงงาน การเนาเสีย การตลาด การเจริญเติบโตถึงขีดจำกัดแต่ยังคงต้องมีค่าใช้จ่ายในการผลิต เช่น ค่าอาหาร ค่ายาเคมีและค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น ดังนั้น ควรมีการวางแผนการผลิต และการตลาดเป็นอย่างดีโดยทำการผลิตเป็นรุ่น ๆ

ด้านเงินทุน

1. งบประมาณการลงทุนในการทำไร่นาสวนผสมในระยะแรกจะมี **ค่าลงทุนค่อนข้างสูง** เช่น การปรับสภาพพื้นที่ปลูกพืช การขุดบ่อปลาเพื่อสร้างแหล่งน้ำ การสร้างโรงเรือนและอุปกรณ์การเกษตร ตลอดจนค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในระยะแรก ๆ ของการผลิตกิจกรรม (ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นก่อนกิจกรรมจะเริ่มให้ผลผลิต) ดังนั้น ควรพิจารณากิจกรรมเสริมให้ผลเร็วในช่วงแรก ๆ เพื่อที่จะนำรายได้มาเพื่อการดำรงชีพและดำเนินการผลิต

2. งบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินการผลิตไร่นาสวนผสม ต้องพิจารณาถึงชนิดและจำนวนกิจกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับงบประมาณเงินทุนที่มีอยู่ค่าใช้จ่าวดังกล่าวเป็นค่าใช้จ่ายด้านพันธุ์พืชและสัตว์ ค่าปุ๋ยเคมี อาหารสัตว์ ค่าสารเคมี ค่าแรงงานจ้างและอื่น ๆ ซึ่งจะต้องหมุนเวียนเกิดขึ้นในฟาร์มอยู่ตลอดเวลาในช่วงการผลิตนั้น ๆ

3. ในกรณีที่เกษตรกรกู้ยืมเงินจากแหล่งสถาบันการเงินควรตระหนักถึงการวางแผนการใช้จ่ายเงินและผลตอบแทนในลักษณะกระแสเงินสดของฟาร์ม (รายได้รายจ่ายในแต่ละเดือนหรือแต่ละปี)

■ พิจารณารายจ่ายที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงและเวลาชนิดกิจกรรมในด้านงบเงินค่าลงทุนและเงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินการผลิต

■ พิจารณาผลตอบแทน (รายได้) จากกิจกรรมแต่ละชนิดและแต่ละช่วงเวลาให้เกิดรายได้สูงกว่ารายจ่ายและเพียงพอต่อการดำรงชีพและการผลิต

■ การชำระหนี้คืนแก่สถาบันการเงินว่า ควรจะเป็นเงินต้นและดอกเบี้ยเท่าไรนั้น ควรพิจารณาเงินทุนที่เกษตรกรจะต้องใช้จริงในชีวิตประจำวัน เช่น

- เงินทุนสำหรับการดำรงชีพในครัวเรือนทั้งด้านอุปโภคและบริโภค
- เงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายทั่วไป เช่น ด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านศาสนา ด้านบันเทิง
- เงินทุนสำหรับด้านการลงทุนในการผลิตกิจกรรมต่อไป
- เงินทุนสำหรับด้านประกันสังคมการดำรงชีพ กล่าวคือ ความเสี่ยงทั้งด้านการดำรงชีพ และด้านการผลิต
- เงินทุนสำรอง หรือเก็บออมเพื่ออนาคต
- อื่น ๆ

ด้านรายได้

การพิจารณาผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมในแง่ของผลตอบแทน ทั้งด้านปริมาณและระยะเวลาตอบแทนความมั่นคงของผลตอบแทน ขนาดของกิจกรรม การเคลื่อนไหวของราคา ปริมาณการผลิตและคุณภาพของผลผลิต เป็นต้น อย่างไรก็ตามจะต้องพิจารณาในประเด็นเหล่านี้ด้วย

1. ควรพิจารณาจากกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมีรายได้หลายทางจากพืช สัตว์ และประมง ในลักษณะรายได้รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี เป็นต้น
2. พิจารณาว่ากิจกรรมใดควรเป็นรายได้หลัก รายได้รอง และรายได้เสริม จากกิจกรรมที่ต้องการผลิตภายในฟาร์ม
3. กิจกรรมที่ให้ผลตอบแทน (รายได้) ในระยะยาวในช่วงแรกยังไม่มีผลผลิตหรือรายได้ ควรจะมีกิจกรรมเสริมในระยะแรกเพื่อให้เกิดรายได้ในช่วงแรก ๆ
4. ควรพิจารณารายได้ที่เกิดขึ้นจากการปลูกพืชหมุนเวียนและกิจกรรมที่จัดสรรโดยการทยอยปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เป็นรุ่น ๆ
5. ควรพิจารณาถึงความเสี่ยงของกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ โดยจะต้องเสี่ยงกับภาวะความแปรปรวนของราคาผลผลิต การตลาดและภัยธรรมชาติ
6. พิจารณาด้านรายได้ของกิจกรรมที่ให้ผลตอบแทนเร็วในช่วงสั้น ๆ ของการผลิตและให้รายได้สูง หรือพิจารณาด้านรายได้ระยะยาวที่มั่นคงหรือรายได้ที่ไม่มีความแปรปรวนมากนัก

เช่น การเลี้ยงปลา ทั้งนี้ ควรผสมผสานกันและดูความต้องการของเกษตรกรเป็นหลักช่วยในการพิจารณา

ด้านเกษตรกร

1. เกษตรกรควรเป็นคนขยันขันแข็ง กระตือรือร้น และมีความคิดสร้างสรรค์ ยอมรับในการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ มีแนวความคิดเชิงธุรกิจติดตามความเคลื่อนไหว ด้านราคา ชนิดผลิผลผลการเกษตรและการตลาดอยู่ตลอดเวลา
2. มีแรงงานครอบครัวสำหรับการเกษตรอย่างน้อย 3 คน ต่อพื้นที่ไร่นาสวนผสม 10 ไร่
3. เกษตรกรควรมีความรู้ความสามารถ และทักษะในการวางแผน และการจัดการด้านทรัพยากรด้านแรงงาน ด้านเวลา และกิจกรรมการผลิตได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

การปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่นามาเป็นไร่นาสวนผสม (สภาพพื้นที่ลุ่ม)

เหตุผล

1. สภาพพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการทำนาปีและนาปรัง
2. ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำนาปรัง
3. รายได้หลักจากอาชีพทำนาหรือกิจกรรมอย่างเดียวไม่เพียงพอ
4. การผลิตกิจกรรมการเกษตรเพียงชนิดเดียวอาจจะมีความเสี่ยงจากราคาผลผลิตและภัยธรรมชาติ
5. รายได้จากการทำไร่นาสวนผสมดีกว่าการทำนา และสามารถมีรายได้ต่อเนื่องในลักษณะรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี จากกิจกรรมหลากหลาย
6. มีการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนและเกื้อกูลกันในระดับไร่นาเพื่อให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด
7. เป็นแหล่งอาหารและใช้สอยในครัวเรือน
8. เป็นการสร้างระบบนิเวศเกษตรภายในฟาร์มและชุมชนเพื่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ

ข้อควรพิจารณา

1. เกษตรกรมีพื้นที่เป็นของตนเอง
  2. มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการเกษตรตลอดปี
  3. แรงงานครัวเรือนอย่างน้อย 3 คน
  4. แบ่งพื้นที่เพื่อการทำไร่นาสวนผสมในระยะแรกประมาณ 5 - 10 ไร่
  5. หากสภาพพื้นที่ลุ่มซึ่งมีระดับน้ำใต้ดินสูงหรือสภาพพื้นที่มีน้ำขังจำเป็นต้องยกร่องและทำคันล้อม ในกรณีทำไร่นาสวนผสมที่มีไม้ผลและการปลูกพืชแซมในไม้ผล
  6. เกษตรกรเป็นคนขยันขันแข็งและมีความสนใจในกิจกรรมของไร่นาสวนผสม
  7. ปลูกพืชแซมในไม้ผลและพื้นที่ขอบบ่อปลาให้เกิดประโยชน์
  8. พื้นที่บ่อปลาและโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ควรอยู่ใกล้บ้านและสะดวกต่อการถ่ายเทน้ำและของเสีย
  9. พื้นที่บ่อปลาควรเก็บกักน้ำได้ประมาณ 6 - 8 เดือน ลักษณะดินควรเป็นดินเหนียวหรือดินเหนียวปนทราย
  10. ค่าใช้จ่ายในการลงทุนยกร่อง ขุดบ่อปลาและโรงเรือน โดยเฉลี่ยสามารถใช้ได้ 3 - 5 ปี จึงจะซ่อมแซม หรือปรับปรุงใหม่
  11. รายละเอียดให้พิจารณาจากทางเลือกของพืช สัตว์และประมงแต่ละชนิดเพื่อประกอบการเลือกกิจกรรม เพื่อทำการผลิตแบบไร่นาสวนผสม
  12. ชนิดของกิจกรรมในรูปแบบไร่นาสวนผสมสามารถปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมของพื้นที่ ความต้องการของตลาดและความพร้อมของเกษตรกร
- ในกรณีสภาพพื้นที่น่าน้ำลึก อาจจะทำนาบัว นาผักบุ้ง นาผักกระเฉด บ่อปลา เป็นต้น พื้นที่ขอบบ่อสามารถปลูกมะละกอ กลั้ว มะพร้าว น้ำหอม พืชผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับ และพืชสมุนไพร เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถสร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่และสุกรบนพื้นที่ขอบบ่อปลาได้

รูปแบบจำลอง ไร่นาสวนผสมสภาพพื้นที่ราบและลุ่ม

: ลักษณะดินเหนียว ดินเหนียวปนทราย

: อาศัยน้ำชลประทาน และบ่อน้ำตื้น

: แรงงานครัวเรือนอย่างน้อย 3 คน

: พื้นที่ขนาด 10 ไร่

กิจกรรมการเกษตร

ไม้ผล พื้นที่ 5 ไร่

ข้าว พื้นที่ 3 ไร่

- ฤดูฝนปลูกข้าวนาปี 3 ไร่
- ฤดูแล้งปลูกพืชไร่ (ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วเขียว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ งามทานตะวัน) และพืชผัก (แตงโม มะเขือเทศ พริก แตงกวา ถั่วฝักยาวฟักทอง บวบ แตงไทย)

บ่อปลา พื้นที่ 1.5 ไร่

- บ่อปลาควรเก็บกักน้ำได้ อย่างน้อย 6 - 8 เดือน
- ปลาที่เลี้ยง ได้แก่ ปลานิล ปลาไน ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาดุก หรือปลาเบญจพรรณ
- เลี้ยงไก่เนื้อบนบ่อปลา ประมาณ 300 - 400 ตัว
- เศษอาหารไก่ มูลไก่ เป็นอาหารปลา และสร้างระบบนิเวศในน้ำ
- พื้นที่ขอบบ่อปลา ปลูกกล้วย มะละกอ ชะอม ตะไคร้ พืชผัก เป็นต้น

บ้านและพื้นที่บึงรวม 0.5 ไร่

- ทำแปลงพืชผักสวนครัว ไม้ดอก กองฟาง และเห็ดฟาง
- ทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยคอก

การปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่นามาเป็นไร่นาสวนผสม (สภาพพื้นที่ดอน)

เหตุผล

1. สภาพบางพื้นที่เหมาะสมต่อการทำไร่นาสวนผสม และให้ผลตอบแทนดีกว่าการทำนาหรือทำไร่เพียงอย่างเดียว
2. รายได้หลักจากอาชีพทำนาทำไร่หรือกิจกรรมอย่างเดียวไม่เพียงพอ
3. การผลิตกิจกรรมการเกษตรเพียงชนิดเดียวทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการผลิตเนื่องจากราคาผลผลิตแปรปรวนและเกิดภัยธรรมชาติ
4. รายได้จากการทำไร่นาสวนผสมดีกว่าการทำนา ทำไร่ และสามารถมีรายได้ต่อเนื่อง ในลักษณะรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี จากกิจกรรมที่หลากหลาย
5. มีการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนและเกื้อกูลกันในระดับฟาร์ม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
6. เป็นแหล่งอาหารและใช้สอยในครัวเรือน
7. เป็นการสร้างระบบนิเวศเกษตรภายในฟาร์มและชุมชน เพื่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ

ข้อควรพิจารณา

1. แบ่งพื้นที่เพื่อการทำไร่นาสวนผสมในระยะแรกประมาณ 5 – 10 ไร่
2. หากสภาพพื้นที่ตอนให้โลปรับพื้นที่ให้สม่ำเสมอ และจัดการพื้นที่ให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะทำไร่นาสวนผสมตามเงื่อนไขของกิจกรรมแต่ละชนิด
3. เกษตรกรมีพื้นที่เป็นของตนเอง
4. มีแหล่งน้ำและปริมาณน้ำเพียงพอในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์
5. แรงงานครัวเรือนอย่างน้อย 3 คน
6. เกษตรกรเป็นคนขยันขันแข็งและมีความสนใจในกิจกรรมของไร่นาสวนผสม
7. ปลูกพืชแซมในไม้ผล ไม้ยืนต้นและพื้นที่ขอบบ่อปลาให้เกิดประโยชน์สูงสุด
8. พื้นที่บ่อปลาและโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ควรอยู่ใกล้บ้านและสะดวกต่อการถ่ายเทน้ำและของเสีย
9. พื้นที่บ่อปลาควรเก็บกักน้ำได้ประมาณ 6 – 8 เดือน ลักษณะดินควรเป็นดินเหนียวหรือดินเหนียวปนทราย
10. ค่าใช้จ่ายในการลงทุนสร้างโรงเรือนและขุดบ่อปลาโดยเฉลี่ยสามารถใช้ได้ 3 – 5 ปี จึงจะซ่อมแซม หรือปรับปรุงใหม่
11. รายละเอียดให้พิจารณาจากทางเลือกของพืช สัตว์ และประมงแต่ละชนิดเพื่อประกอบการเลือกกิจกรรม เพื่อทำการผลิตแบบไร่นาสวนผสม
12. ชนิดของกิจกรรมในรูปแบบไร่นาสวนผสมสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่ความต้องการของตลาดและความพร้อมของเกษตรกร

รูปแบบจำลอง ไร่นาสวนผสมสภาพพื้นที่ดอน

: ลักษณะดินเหนียว ดินเหนียวปนทราย

: อาศัยน้ำฝน

: แรงงานครัวเรือนอย่างน้อย 3 คน

: พื้นที่ขนาด 10 ไร่

กิจกรรมการเกษตร

ไม้ผล พื้นที่ 3 ไร่

- ปลูกไม้ผลพื้นที่ 3 ไร่ โดยปลูกแบบไม่กร่อง ชนิดไม้ผล ได้แก่ มะม่วง ขนุน มะขามหวาน มะขามเปรี้ยว มะม่วงแก้ว มะขามเทศ เงาะทุเรียน บ๊วยหน่า มะนาว ลำไย เป็นต้น
- ไม้ผลมีอายุ 1-3 ปี ปลูกพืชแซมไม้ผล ได้แก่ กัญชง มะละกอ แตงกวา ข้าวโพดฝักอ่อน ถั่วฝักยาว ข้าวโพดหวาน ถั่วฝักยาว บวบ แตง มะเขือเปราะ เป็นต้น

พืชไร่ พื้นที่ 3 ไร่

- ปลูกพืชไร่พื้นที่ 3 ไร่ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง งา ละหุ่ง ทานตะวัน เป็นต้น

ข้าว พื้นที่ 3 ไร่

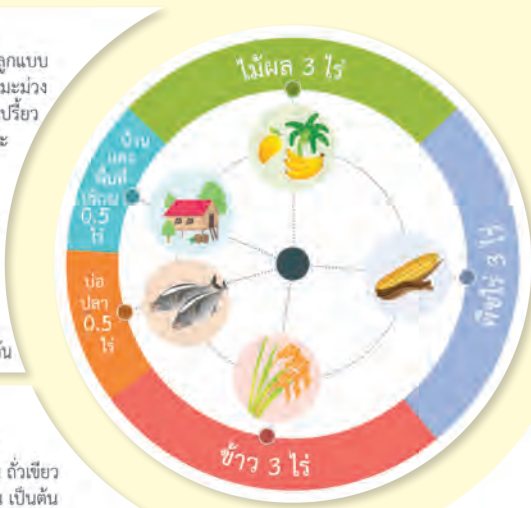
- ปลูกข้าวนาปี 2 ไร่ หลังจากเก็บข้าวนาปีแล้ว ปลูกพืชหมุนเวียนในนา ซึ่งได้แก่ พืชตระกูลถั่ว และพืชผัก
- เลี้ยงปลาในนาข้าว 1 ไร่ (ปลานิล ปลานิล ปลาตะเพียน เป็นต้น)

บ่อปลา พื้นที่ 0.5 ไร่

- บ่อปลาควรเก็บกักน้ำได้อย่างน้อย 6-8 เดือน ปลาที่เลี้ยง ได้แก่ ปลานิล ปลาไน ปลาตะเพียน หรือปลาเบญจพรรณ
- พื้นที่ขอบบ่อปลาปลูกกล้วย มะละกอ ชอมม คะไร์ และพืชผัก

บ้านและพื้นที่บริเวณ 0.5 ไร่

- ปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ดอก กล้าไม้ผล (โรงเรียนเพาะชำ กล้าไม้) โรงเรียน เลี้ยงไก่ เลี้ยงสุกร

กรณีตัวอย่างเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ในการทำเกษตรรูปแบบไร่นาสวนผสม

เกษตรกรตัวอย่าง นางรำพึง อินทร์สำราญ

เกษตรกรดีเด่น สาขาไร่นาสวนผสม ประจำปี 2558

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 118 หมู่ 3 ตำบลหนองไผ่

อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ โทรศัพท์ 08 5634 2273

การบริหารจัดการไร่นาสวนผสม

มีการจัดระบบการปลูกพืช ประมง และฟาร์มปศุสัตว์ ในพื้นที่ที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ มีการวางแผนการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด บริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปลูกพืช ประมง เลี้ยงสัตว์ โดยทุกกิจกรรมมีการเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

สภาพทั่วไปของฟาร์ม พื้นที่การจัดไร่นาสวนผสมจำนวน 54 ไร่ มีการดำเนินการดังนี้

ส่วนที่ 1 แปลงปลูกข้าว ประมาณ 43 ไร่

ส่วนที่ 2 จัดการแบบไร่นาสวนผสม ประมาณ 11 ไร่ (ข้าว+พืช+สัตว์+ประมง)

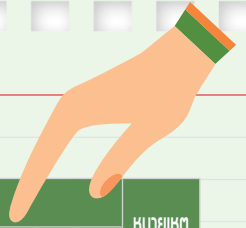

ปฏิทินกิจกรรมการเกษตร

ที่	ชนิดกิจกรรม	จำนวน	ระยะเวลาดำเนินการ												หมายเหตุ											
			ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.												
1	ทำนาข้าวหอมมะลิ	48 ไร่					←																			
2	ปลูกถั่วพราง	42 ไร่	←			→																				↔
3	โปะเถือง	42 ไร่					↔	→																		
4	กลัสน้ำว่า	60 ตัน	←																							→
5	ไถพม่าจู่	4 กอ	←																							→
6	ไถตงลิ้มแล้ง	40 กอ	←																							→
7	มะนาวในวงบ่อซีเมนต์	60 ต้น			↔		→						↔		→											
8	ผักหวานป่า	40 ต้น	←																							→
9	ชะอม	20 ต้น	←																							→
10	หอม	60 ต้น	←																							→
11	แคแดง	20 ต้น	←																							→
12	มะเขือพวง	20 ต้น	←																							→
13	อ้อย	20 ต้น	←																							→
14	ตะไคร้	100 กอ	←																							→
15	ตะไคร้หอม	100 กอ	←																							→

ที่	ชนิดกิจกรรม	จำนวน	ระยะเวลาดำเนินการ											หมายเหตุ					
			ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.		ธ.ค.				
16	ชำ	6 กอ	←																
17	ฝึกการข่ม	1 หลัง	←																
18	ไม้พุ่ม	100 ต้น	←																
19	ไม้ยางนา	100 ต้น	←																
20	ไม้มะค่าโมง	100 ต้น	←																
21	ไม้แดง	100 ต้น	←																
22	เสเดา	100 ต้น	←																
23	ซีเหล็ก	500 ต้น	←																
24	ยางพารา	30 ต้น	←																
25	เลียงกบ	5,000 ตัว	←																
26	เลียงหนูป่า	60 ตัว	←																
27	เลียงหนูป่าน	4 ตัว	←																
28	เลียงไก่	40 ตัว	←																
29	เลียงงูบี๊ด (ไซ)	40 ตัว	←																
30	เลียงปลานิล	1,000 ตัว	←																

การเงินและบัญชี

ที่	ชนิดกิจกรรม	จำนวน	ปี 2555		ปี 2556		ปี 2557		หมายเหตุ
			ลงทุน (บาท)	รายได้ (บาท)	ลงทุน (บาท)	รายได้ (บาท)	ลงทุน (บาท)	รายได้ (บาท)	
1	ทำน้าข้าวหอมมะลิ	48 ไร่	80,000	320,000	70,000	340,000	72,000	450,000	
2	ปลูกกล้วยน้ำว้า	42 ไร่	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	-	-	เป็นปุ๋ยพืชสด
3	ปอเทือง	42 ไร่	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	-	-	เป็นปุ๋ยพืชสด
4	กล้วยน้ำว้า	60 ต้น	เพาะเอง	4,000	-	5,000	-	6,000	
5	ไผ่หม่าจู	4 กอ	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	-	-	ใช้ทำอาหาร
6	ไผ่ตงส้มแล้ง	40 กอ	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	-	-	ยังไม่เก็บผลผลิต
7	มะนาวในวงบ่อซีเมนต์	60 ต้น	3,000	4,000	-	4,000	-	3,000	
8	ผักหวานป่า	40 ต้น	-	-	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	ยังไม่เก็บผลผลิต
9	ชะอม	20 ต้น	-	-	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	ใช้ทำอาหาร
10	หม่อน	60 ต้น	-	-	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	ทำท่อนพันธุ์
11	แคแดง	20 ต้น	-	-	ได้รับสนับสนุน	-	-	3,000	ขายเมล็ด
12	มะเขือพวง	20 ต้น	เพาะเอง	2,000	-	2,000	-	500	
13	อ้อย	20 ต้น	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	-	-	ใช้ผลิตน้ำหมักชีวภาพ
14	ตะไคร้	100 กอ	-	-	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	ใช้ทำอาหาร
15	ตะไคร้หอม	100 กอ	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	-	-	ใช้ผลิตสารไล่แมลง
16	ข่า	6 กอ	-	-	ได้รับสนับสนุน	-	-	-	ใช้ทำอาหาร

ที่	ชนิดกิจกรรม	จำนวน	ปี 2555		ปี 2556		ปี 2557		หมายเหตุ
			ลงทุน (บาท)	รายได้ (บาท)	ลงทุน (บาท)	รายได้ (บาท)	ลงทุน (บาท)	รายได้ (บาท)	
17	ผักกางมุ้ง	1 หลั้ง	-	-	2,000	10,000	2,000	5,000	
18	ไม้พยูง	100 ต้น	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	
19	ไม้ยางนา	100 ต้น	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	
20	ไม้มะค่าโมง	100 ต้น	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	
21	ไม้แดง	100 ต้น	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	
22	สะเดา	100 ต้น	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	
23	ซีเหล็ก	500 ต้น	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	
24	ยางพารา	30 ต้น	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	
25	เลี้ยงกบ	5,000 ตัว	5,000	20,000	5,000	20,000	5,000	20,000	
26	เลี้ยงหมูป่า	60 ตัว	40,000	100,000	40,000	100,000	40,000	100,000	
27	เลี้ยงหมูบ้าน	4 ตัว	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	-	-	ยังไม่จำหน่าย
28	เลี้ยงไก่	40 ตัว	2,000	5,000	2,000	5,000	2,000	3,000	
29	เลี้ยงเป็ด (ไซ)	40 ตัว	2,000	5,000	2,000	5,000	2,000	5,000	
30	เลี้ยงปลานิล	1,000 ตัว	-	-	ได้รับ สนับสนุน	-	2,000	10,000	

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2547. รูปแบบไร่นาสวนผสมดีเด่นระดับจังหวัด. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด 79 ถนนงามวงศ์วาน ลาดยาว จตุจักร กทม.

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2543. ไร่นาสวนผสม. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด 79 ถนนงามวงศ์วาน ลาดยาว จตุจักร กทม.

เอกสารคำแนะนำที่ 1/2560

รู้เขารู้เรา

ที่ปรึกษา

นายสมชาย ชาญณรงค์กุล
นายสงกรานต์ ภักดีคง
นายประสงค์ ประไพตระกูล
นายสุตศาศกร ภักธุกุลนิษฐ์
นางอัญชลี สุวจิตตานนท์
นางจิระนุช ชาญณรงค์กุล

อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ฝ่ายบริหาร
รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ฝ่ายวิชาการ
รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ฝ่ายส่งเสริมและฝึกอบรม
ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี
ผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร

เรียบเรียง

นางคณินดิษฐ์ ทองลิ้ม
นางสาวอรุณวรรณ คงอภิรักษ์
นางสาวพิมพ์ประภา สิ้นคำคุณ
นางสาวเสาวณิต เทพมงคล
นางสาวพีรชา มณีชาติ
นางสาวรัตนภรณ์ นพพูน
นางสาวอารีย์วรรณ เหลืองทอง
กลุ่มจัดการฟาร์มและเกษตรกรรมยั่งยืน
กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
กรมส่งเสริมการเกษตร

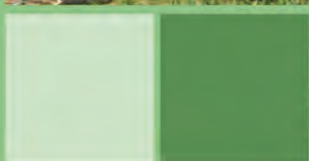
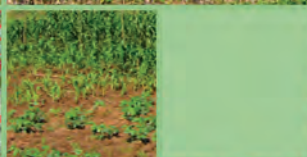
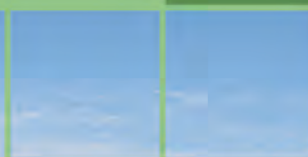
ผู้อำนวยการกลุ่มจัดการฟาร์มและเกษตรกรรมยั่งยืน
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ
นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

จัดทำ

นางอมรทิพย์ ภิรมย์บุรณ์
นางสาวอำไพพงษ์ เกาะเทียน
กลุ่มพัฒนาสื่อส่งเสริมการเกษตร
สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี
กรมส่งเสริมการเกษตร

ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาสื่อส่งเสริมการเกษตร
นักวิชาการเผยแพร่ชำนาญการ

กรมส่งเสริมการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

